

KOSKE
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

KEHAS 2 -OHJELMA

KESKI-SUOMEN
ALUEELLINEN SUUNNITELMA
(KEHITYS)VAMMAISTEN
HENKILÖIDEN
ASUMISEN JA PALVELUJEN
TURVAAMISESTA
2013-2020

15.2.2013

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	VAMMAISTEN HENKILÖIDEN JA HEIDÄN LÄHEISTENSÄ OSALLISUUDEN JA OIKEUKSIEN VARMISTAMINEN	4
2.1	Vammaisten henkilöiden osallisuuden vahvistaminen palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa	4
2.2	Itsemääräämisoikeutta vahvistavien työmenetelmien käyttöönotto ja niitä tukevan toimintakulttuurin kehittäminen	6
2.3	Henkilökohtainen apu -järjestelmän toimivuus	8
3	VAMMAISTEN LASTEN JA NUORTEN OIKEUKSIEN VARMISTAMINEN	9
3.1	Vammaisen lapsen, nuoren ja hänen perheensä tukimuotojen kehittäminen lähipalveluissa	10
3.2	Vammaisten lasten ja nuorten perhehoidon kehittäminen	12
3.3	Vammaisten lasten ja nuorten erityispalvelujen kehittäminen	14
4	PALVELUJEN KEHITTÄMINEN	14
4.1	Maakunnallisten erityispalveluiden rakenteen, toimintakäytäntöjen ja sisältöjen kehittäminen lähipalvelujen tueksi	17
4.2	Kuntien monisektoraalisten vammais- / kuntoutustyöryhmien toiminnan kehittäminen	19
4.3	Palvelujen kehittäminen asiakasryhmille, joilla nykytilanteessa puutteita tarvittavissa palveluissa	20
4.4	Vammaisalan tiedonvälityksen, kirjaamisen ja tiedontuotannon kehittäminen	21
5	LAITOSASUMISEN LAKKAUTTAMINEN	21
6	OSAAMISEN VARMISTAMINEN JA HALLINNONALOJEN VÄLINEN YHTEISTYÖ	24
6.1	Vammaisalan työvoima- ja osaamistarpeiden selvittäminen ja niihin vastaaminen	24
6.2	Koulutus-, tutkimus- ja käytännön toiminnan yhteistyön laaja-alainen kehittäminen ja vahvistaminen	26

6.3	Hallinnonalojen yhteistyön vahvistaminen ja tietoisuuden lisääminen vammaisuudesta kuntatoimijoille	27
	LÄHTEET	28
	LIITTEET	31
	LIITE 1. Keski-Suomen Kehas 2 -ohjausryhmän jäsenet	31

1 JOHDANTO

Tämä suunnitelma on jatkoa vuonna 2010 laaditulle Keski-Suomen alueelliselle suunnitelmalle kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi 2010–2015¹. Keski-Suomessa laitosasumisen lakkauttaminen on jo lähes kokonaan toteutettu. Erityishuoltopiiri (Suojarinteen kuntayhtymä) purettiin vuonna 2008. Palvelujärjestelmä on varsin lähipalvelu- ja kotikuntapainotteinen. Lähtökohtana palvelujen järjestämisessä on näkemys vammaisesta ihmisestä tasa-arvoisena kuntalaisena.

Valtioneuvosto teki 8.11.2012 periaatepäätöksen² kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta, joka perustuu valtakunnalliseen suunnitelmaan ”Laitoksista yksilölliseen asumiseen: Valtakunnallinen suunnitelma palvelujen kehittämiseksi lähiyhteisöön”³. Uusi periaatepäätös on jatkoa vuonna 2010 aloitetulle ohjelmalle kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi, joka keskittyy yksilöllisten asumismuotojen sekä riittävän ja tarvittavan tuen sekä palvelujen tuottamiseen laitoksista ja lapsuudenkodista muuttaville kehitysvammaisille henkilöille.⁴

Uudessa periaatepäätöksessä määritellään asumisohjelman seuraava vaihe ja linjataan laitosasumisen asteittainen lakkauttaminen toimenpiteineen sekä asumisen tukemiseksi tarvittavien palvelujen kehittäminen. Keskeinen päämäärä on laitosasumisen lakkauttaminen vuoden 2020 loppuun mennessä. Muita keskeisiä periaatteita ovat tietoisuuden lisääminen vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksista, vammaisten henkilöiden oikeuksien ja itsemääräämisen kunnioittaminen, palvelujen ja lähiyhteisöjen kehittäminen, organisaatioiden ja toimintakulttuurien kehittäminen, laadunvalvonta ja -seuranta sekä hallinnonalojen välinen yhteistyö. Ohjelmalla toteutetaan kansallisesti ja kansainvälisesti hyväksytyjä linjauksia vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien, yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsenäisen elämän turvaamiseksi.⁵

Suunnitelmaan on koottu keskeisiä Keski-Suomen vammaisalan kehittämistarpeita, joilla toteutetaan valtioneuvoston periaatepäätöksen asettamia tavoitteita. Raportin rakenne noudattaa valtioneuvoston periaatepäätöksen⁶ viittä toimenpidealuetta: 1) osallisuuden ja oikeuksien varmistaminen, 2)

¹ ks. Matikka 2010

² STM 2012b

³ STM 2012a

⁴ STM 2012b, 9.

⁵ STM 2012b, 10.

⁶ STM 2012b

lasten oikeuksien parantaminen, 3) palvelujen parantaminen, 4) laitosasumisen lakkauttaminen ja 5) henkilöstön osaaminen.

Suunnitelma on laadittu yhteistyössä Keski-Suomen kuntien, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin, vammaisjärjestöjen, Jyväskylän vammaisneuvoston ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Koske) kanssa. Suunnitelman valmistelua ohjasi maakunnallinen ohjausryhmä, jonka kokoonpano on liitteenä (liite 1). Suunnitelman raportiksi kirjoittamisesta vastasi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelija, YTM Sivi Talvensola kuntien rahoituksella. Taustamateriaalina on valtioneuvoston periaatepäätöksen⁷ ja valtakunnallisen suunnitelman⁸ lisäksi pääasiassa käytetty seuraavia lähteitä:

- * Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen valtakunnallinen seurantakysely kehitysvammaisten kuntalaisten asumisesta ja palveluista syksyllä 2012 – avoimet vastaukset: 8/17 vastausta, väestömäärä n. 225 000: Joutsa, Jyväskylä, Jämsän yhteistoiminta-alue, Konnevesi, Laukaa, Multia, SoTe kuntayhtymä Saarikka, Äänekoski (jatkossa THL:n kysely)
- * Tammikuussa 2013 toteutettu kysely kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden vahvistamiseen sekä yksilölliseen asumiseen ja palveluihin liittyvistä toimenpiteistä Keski-Suomen kunnissa: 17/17 vastausta (jatkossa Keski-Suomen kysely)
- * Kysely vammaisten lasten ja nuorten perhehoidon määrästä ja järjestelyistä Keski-Suomessa 2012: 23.1.13 mennessä 13/17 vastausta, joka mahdollistaa alustavan tulkinnan (jatkossa Perhehoitokysely)
- * Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomessa -hankesuunnitelma vuosille 2013–2015, Kaste 2 -ohjelma
- * Matikka, Leena: Keski-Suomen alueellinen suunnitelma kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi 2010–2015, vaihe 1
- * Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeen (2011–2012) raportit:
 - Lehtovaara, Pirjo & Talvensola, Sivi: Keski-Suomen Vammais-Kaste -hanke 2011–2012. Loppuraportti
 - Lehtovaara, Pirjo & Talvensola, Sivi: Keski-suomalaisien vammaisalan asiakastyöntekijöiden näkemyksiä nykyisistä ja tulevaisuuden vammaispalveluista
 - Lehtovaara, Pirjo & Talvensola, Sivi: Vaativien kehitysvammapalvelujen tilanne ja tarve Keski-Suomessa

⁷ STM 2012b

⁸ STM 2012a

2 VAMMAISTEN HENKILÖIDEN JA HEIDÄN LÄHEISTENSÄ OSALLISUUDEN JA OIKEUKSIEN VARMISTAMINEN

Asumis- ja palveluratkaisujen lähtökohtana periaatepäätöksessä on vammaisen henkilön tarpeiden, toiveiden ja elämälleen asettamien tavoitteiden selvittäminen yhdessä hänen kanssaan. Vammaisten ihmisten kuuleminen sekä oikeudet muutosprosesseissa varmistetaan hyvällä tiedottamisella, paikallisten toimintamallien kehittämisellä itsemääräämisoikeuden turvaamiseksi, kommunikaation apuvälineitä käyttämällä, palvelu- ja muuttosuunnitelmia laatimalla, muuttovalmennuksella, toimeentuloturvanneuvonnalla sekä järjestämällä asuminen huoneenvuokralain mukaisessa vuokrasuhteessa tai omistusasumisella.⁹

Keski-Suomen keskeisinä periaatepäätöstä toteuttavina kehittämisalueina korostuvat asiakkaiden osallisuus palvelujen kehittämisessä ja suunnittelussa, itsemääräämisoikeutta vahvistavien menetelmien kehittäminen ja käyttöönotto sekä henkilökohtaisen avun järjestelmän toimivuus.

2.1 Vammaisten henkilöiden osallisuuden vahvistaminen palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa

Vammaisten henkilöiden osallisuuden vahvistaminen palveluiden kehittämisessä on yksi keskeisistä kehittämisteemoista Keski-Suomessa¹⁰. Asiakaslähtöisyys tulee saada nykyistä suurempaan rooliin palveluissa ja niiden kehittämisessä. Tavoitteena on, että kehittämisessä ja suunnittelussa siirrytään asiakaskeskeisestä mallista, jossa palvelun tarjoaja ideoi, suunnittelee ja rakentaa yksin palvelut, asiakaslähtöiseen kehittämiseen, jossa asiakas on mukana kehittämisprosessin jokaisessa vaiheessa ja kehittäminen tehdään yhdessä asiakkaan kanssa¹¹.

Keski-Suomen kunnissa toteutetaan vammaisten henkilöiden osallisuutta palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa eri tavoin¹². Useimmissa kunnissa vammaisten henkilöiden osallisuutta toteutetaan yhteisesti asiakkaan ja omaisten kanssa tehtävällä palvelusuunnittelulla. Vammaisneuvostoilla on kuntien vastausten mukaan keskeinen rooli osallisuuden varmistamisessa. Suuressa osassa kuntia toimii vammaisneuvosto tai vammaisasiain neuvottelukunta. Vanhus- ja vammaispalvelujen asiakasraati toimii Jyväskylässä.

⁹ STM 2012b, 11–12.

¹⁰ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 24

¹¹ Ks. Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 37

¹² Keski-Suomen kysely

Kunnissa on järjestetty asiakkaille ja omaisille suunnattuja keskustelutilaisuuksia vammaispalveluista. Asiakkaiden mielipiteitä palveluista on selvitetty asiakaskyselyillä.

Keskisuomalaisten vammaisalan asiakastyötä tekevien arvioimana asiakkaan osallisuus nykyisissä palveluissa ja niiden suunnitteluissa toteutui parhaiten palvelusuunnitelman teon osalta¹³. Vammaisalan työntekijöiden esiintuomia hyviä käytäntöjä vammaisen henkilön osallisuuden lisäämiseksi olivat mm. tuettu päätöksenteko, toimivat kommunikaatiokeinot, avoin dialogi asiakkaan kanssa.¹⁴

Osallisuutta palveluiden kehittämiseen on viime aikoina pyritty edistämään vammaisneuvostojen maakunnallisen yhteistyön ja verkostoitumisen kautta. Keski-Suomessa toimivien vammaisneuvostojen yhteistyön vahvistaminen aloitettiin Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeessa järjestämällä neuvostojen yhteistapaaminen.¹⁵

Vammaisneuvostojen ja -järjestöjen edustajia, omaisia ja vammaispalvelujen käyttäjiä osallistuu Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen järjestämiin (vammaisalan) työkokouksiin. Asiakkaiden osallistumista halutaan tulevaisuudessa lisätä myös Kosken toiminnassa.

Asiakasosallisuus on huomioitu entistä suuremmassa määrin uusissa kehittämishankkeissa, kuten suunnitteilla olevassa Kaste 2 -ohjelman ”Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomeen” -hankkeessa ja meneillään olevassa Arvokas elämä¹⁶ -hankkeessa (toteuttajana Keski-Suomen vammaispalvelusäätiö, RAY-rahoitteinen).

Osallisuuden toteutumista asiakkaiden näkökulmasta ei ole Keski-Suomessa kartoitettu maakunnallisesti. Tietoa ja työkaluja asiakkaiden osallistumiseen kuntapalveluiden kehittämisessä on olemassa muilta paikkakunnilta¹⁷.

¹³ Lehtovaara & Talvensola 2012b, 11–13; Keski-Suomessa palvelusuunnittelua kehitettiin erityisesti vuosina 2007–09 Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan maakuntien verkostoitunut vammaistyön kehittämissanke POKEVA:ssa (ks. Oinonen, Yli-Hännilä & Mustakallio 2009).

¹⁴ Lehtovaara & Talvensola 2012b, 11–13.

¹⁵ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 15

¹⁶ Ks. Arvokas elämä – lastensuojelu ja perhehoito vammaisen lapsen kehityksen tukena

¹⁷ Larjovuori, Nuutinen, Heikkilä-Tammi & Manka 2012

Toimenpiteet:

- Kehitetään asiakaslähtöisyyttä luomalla asiakaskehittäjyyden muotoja ja toimintamalleja vammaisten, ikäihmisten ja heidän omaistensa mukaan ottamiseen palveluiden kehittämiseen kunnissa (osana Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomeen-hanketta)
- Vahvistetaan kuntien viranhaltijoiden ja vammaisneuvostojen yhteistyötä asiakasnäkökulman esiintuomiseksi kuntien palveluiden kehittämisessä
- Vahvistetaan asiakkaiden mukanaoloa ja osallisuutta maakunnallisessa vammaisalan kehittämistyössä kutsumalla asiakkaat mukaan toimintaan

2.2 Itsemääräämisoikeutta vahvistavien työmenetelmien käyttöönotto ja niitä tukevan toimintakulttuurin kehittäminen

Vammaisen henkilön itsenäisen elämän tukeminen ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen edellyttää palvelujärjestelmän ja toimintakulttuurin kehittämistä asiakaslähtöisemmäksi. Johtamisen kehittämisellä tuetaan toimintakulttuurin muutosta ja uudenlaisten työmenetelmien ja työprosessien kehittämistä ja käyttöönottoa. Työntekijöillä tulee olla käytössään itsemääräämisoikeutta edistäviä työmenetelmiä. Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta vahvistavien sosiaalisten verkostojen luomiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan toimiva malli.

Asiakaskohtainen palvelusuunnittelu on yksilöllisten palvelujen ja itsemääräämisoikeuden toteuttamisen keinona käytössä varsin yleisesti Keski-Suomen kunnissa¹⁸. Itsenäistä elämää tukevassa palvelusuunnittelussa voi hyödyntää yksilö- ja yhteisökeskeistä suunnittelua, jossa keskitytään ihmisen vahvuuksiin ja kykyihin pyrkien tukemaan ja hyödyntämään niitä. Suunnittelun lähtökohtana on yksilö ja hänen tuen tarpeensa. Henkilö ohjaa itse suunnittelun kulkua ja muut ihmiset osallistuvat prosessiin avustaen häntä suunnittelussa ja päätöksen teossa. Suunnittelussa korostuu yksilön oma ja hänen lähipiirinsä arviot tuen tarpeesta. Siinä pohditaan, kuinka henkilön lähipiiri ja verkosto (omaiset, sukulaiset, ystävät) voivat auttaa ja tukea virallisen avun lisänä. Tavoitteena on, että suunnitelma tukee henkilöä toimi-

¹⁸ Keski-Suomen kysely

maan parhaalla mahdollisella tavalla lähiyhteisössään ja käyttämään sen palveluja.¹⁹

Vammaisen henkilön ja hänen perheensä mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä ja palveluihinsa voidaan tukea kehittämällä ja ottamalla käyttöön henkilökohtaistettuja palveluita tukevia työmenetelmiä, kuten henkilökohtainen budjetointi tai tuettu päätöksenteko. Palvelujen henkilökohtaistaminen myös lisää valinnanmahdollisuutta. Henkilökohtaistettu tuki ja apu perustuu asiakkaan tarpeisiin. Siinä tehdään näkyväksi myös henkilön saama epävirallinen tuki palvelujen lisäksi.²⁰ Keski-Suomen kunnissa henkilökohtainen budjetointi ja tuettu päätöksenteko eivät ole vielä käytössä kuntien vammaispalveluissa, mutta muutamassa kunnassa asia on suunnitteilla²¹.

Kehitysvammaisten henkilöiden sosiaalisten verkostojen luominen ja niiden ylläpitäminen on tärkeää osallisuuden sekä itsemääräämisoikeuden kannalta. Tämän varmistamiseksi tarvitaan toimiva malli verkostojen luomiseen ja ylläpitoon. Verkostotoiminta vaatii suunnitelmallista koordinoitua ja tukea ammattilaisten taholta.

Kehas 1 -suunnitelmassa tuotiin esiin, että asiakkaiden toimintakyvyn ja tuen tarpeen määrittelyyn tarvittaisiin yhtenäisempiä menettelytapoja ja arviointivälineitä²². Samat mittarit ja välineet eivät käy kaikille vammaisille henkilöille vaan niitä tulee osata soveltaa kunkin kohdalla erikseen. Olemassa olevia valtakunnallisia toimintakyvyn ja tuen tarpeen arviointimenetelmiä tulee hyödyntää. Toimi-toimintakyvyn arviointimalli on käytössä muutamissa kunnissa²³, mutta asia on edelleen ajankohtainen vammaispalveluissa ja sen kehittämistä jatketaan.

Toimintakulttuurin muutoksessa esimiestyö on keskeisessä asemassa uuden toiminnan mukaisten arvojen käytäntöön viennissä sekä työntekijöiden oppimisen tukena. Muutos alkaa johdosta. Kuntien johto ja esimiehet tarvitsevat tukea ja työkaluja toimintakulttuurin kehittämiseen ja muutoksen eteenpäin vientiin.²⁴ Toimintakulttuurin muutos on pitkäaikainen prosessi, joka vaatii tavoitteellista ja suunnitelmallista koulutusta. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden aikaansaamiseksi on yksilöllistä ja asiakaslähtöistä, itsenäiseen elämään kannustavaa ajattelu- ja toimintatapaa tuotava muiden hallin-

¹⁹ Hintsala diaesitys 26.1.2012

²⁰ STM 2012a, 31–32.

²¹ Keski-Suomen kysely

²² Matikka 2010, 21

²³ Keski-Suomen kysely

²⁴ STM 2012a, 38

nonalojen virkamiesten tietoisuuteen sekä poliittisille päättäjille asiakkaille ja omaisille.

Toimenpiteiden työstäminen aloitetaan Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomeen -hankkeessa.

Toimenpiteet:

- Vahvistetaan asiakaslähtöistä ja itsenäistä elämää tukevaa toimintakulttuuria vammaispalveluissa sekä vammaisen henkilön toimintaympäristössä
- Määritellään henkilökohtaisen budjetoinnin mahdollisuudet ja pilotoidaan palveluissa
- Kehitetään toimintakyvyn ja tuen tarpeen arviointia vammaispalveluissa
- Edistetään asiakkaan itsenäistä elämää tukevan teknologian hyödyntämistä
- Asiakaslähtöisen ja itsenäiseen elämään kannustavan toimintakulttuurin kehittämiseksi lisätään tietoisuutta vammaisuudesta virkamiehille, asiakkaille, omaisille ja poliittisille päättäjille
- Tuetaan johtoa ja esimiehiä muutoksen toteuttamisessa
- Kehitetään yhdessä työkaluja asiakasvastuullisuuden johtamisessa – johtajien vertaisryhmän kautta

2.3 Henkilökohtainen apu -järjestelmän toimivuus

Henkilökohtainen apu on keskeinen vammaisen henkilön oikeuksien ja itsemääräämisoikeuden toteuttamiskeino, jonka tulisi aidosti tukea vammaisen henkilön itsenäistä suoriutumista arjessa. Henkilökohtainen apu on asiakkaan niin tarvitessa yksi tuetun päätöksenteon toteuttamisen keino.²⁵ Keski-Suomessa toteutettiin vuosina 2009–2011 yhdessä Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän kanssa Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan henkilökohtaisen avun keskusten kehittämishanke, jossa kehitettiin vammaispalveluiden asiakkaan tukea henkilökohtaisen avustajan työnantajuudessa ja työnjohdossa, avustajien saatavuutta ja työntekijän tukea, asiakaspalaute- ja laatu järjestelmää, henkilökohtaisten avustajien työnantajien tarvitsemien palkanlaskennan ja taloushallinnon palveluita, asiakaspalvelua ja etäyhteyk-

²⁵ Sivula 24.9.2012

siä sekä palvelun saatavuuteen vastaamista, pohjoismaista yhteistyötä ja vertailukehittämistä, henkilökohtaisen avun keskuksen toimintaa ja toimintamallia. Lisäksi Havu-keskus järjesti koulutusta kehitysvammaisille työnjohtajille, henkilökohtaisille avustajille sekä kuntien työntekijöille.²⁶ Havu-keskus jatkoi hankkeen jälkeen toimintaa hankkeessa luodun toimintamallin pohjalta ja sitä koordinoi Keski-Suomessa Koske. Henkilökohtaisen avun keskuksen toiminta siirtyi kuntien itse tuottamaksi toiminnaksi kesäkuun 2012 aikana²⁷.

Havu-hankkeessa tuotettu materiaali on kuntien hyödynnettävissä henkilökohtaisen avun toiminnan kehittämiseksi²⁸. Henkilökohtaiseen apuun erikoistuneella toiminnalla pystyttiin vastaamaan työnantajana toimimisen ongelmallisimmiksi koettuihin osa-alueisiin (työnhakijoiden etsimiseen ja työnhakijoiden haastatteluun). Keskitetyn toiminnan vahvuuksia olivat lisäksi rekrytointiapu, ohjaus ja neuvonta työsuhteen eri kysymyksissä vammaispalveluiden asiakkaille ja avustajille sekä henkilökohtaisen avun asiantuntemuksen kertyminen, jota muun muassa omaiset ja eri viranomaiset pystyivät hyödyntämään. Hyvin toimivalla avustajatoiminnalla ja välityksellä on merkitystä myös laajemmin työllistämisen kentässä.²⁹

Toimenpiteet:

- Hyödynnetään Havu-hankkeessa tuotettua materiaalia sekä hankkeesta saatua tietoa henkilökohtaisen avun toiminnassa ja sen kehittämisessä maakunnassa
- Jatketaan henkilökohtaisen avun kehittämistä yhteisten maakunnallisten työkokousten avulla

3 VAMMAISTEN LASTEN JA NUORTEN OIKEUKSIEN VARMISTAMINEN

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä painotetaan vammaisen lapsen oikeutta olla ensisijaisesti lapsi, jolla on oikeus asua omassa kodissa vanhempiensa

²⁶ HAVU – Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan henkilökohtaisen avun keskusten kehittämishanke

²⁷ Henkilökohtaisen avun keskus eli HAVU

²⁸ Materiaalia saatavissa HAVU-hankkeen sivuilla Koskeverkossa ja Keski-Suomen sosiaalialan ammattilaisten yhteisöverkko Sonetessa

²⁹ Talvensola 2012, 21–22.

kanssa sekä oikeus tavalliseen lapsuuteen ja kasvuympäristöön. Tämä edellyttää oikea-aikaisia ja saavutettavissa olevia lasta ja perhettä tukevia, kotiin annettavia palveluja, toimivia lähipalveluja (mm. päivähoito, terveydenhuolto ja koulu) sekä lasten ja nuorten erityispalveluja.³⁰

Valtioneuvoston periaatepäätöksen toimenpiteet vammaisten lasten ja nuorten oikeuksien varmistamiseksi ovat ajankohtaisia kehittämisteemoja Keski-Suomessa. Niistä suurimmat kehittämistarpeet liittyvät vammaisen lapsen ja nuoren ja hänen perheensä tukimuotojen kehittämiseen lähipalveluissa, perhehoidon kehittämiseen sekä erityispalvelujen kehittämiseen.

3.1 Vammaisen lapsen, nuoren ja hänen perheensä tukimuotojen kehittäminen lähipalveluissa

Vammaisen lapsi on palveluiden ja tukitoimien asiakas, mutta hänet tulisi yhä useammin kohdata toimivana yksilönä, jolla on omia mielipiteitä. Eri-tyistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kanssa on työskenneltävä asiakaslähtöisesti ja lapsen oikeudet huomioiden.³¹

Kuten muissakin palveluissa Keski-Suomessa, myös vammaisten lasten ja nuorten kohdalla lähtökohtana on palvelujen tuottaminen lähipalveluina niin päivähoitossa, koulussa kuin sosiaali- ja terveysterveystoimissa. Keskeistä on tuen ja palvelujen saaminen ennakoivasti. Erityisen tärkeää on ennaltaehkäisevä työ perheiden jaksamisen tukemisessa, mm. päivähoitossa ja neuvolassa.

Kotiin annettavan avun ja tuen, perheiden jaksamista tukevien palvelujen ja muiden tukimuotojen sekä moniammatillisen yhteistyön kehittämistä tarvitaan. Vertaistuki on yksi keino lasten, nuorten ja perheiden tukemiseen, mutta sen luominen vaatii ammattilaisten mahdollistamia tiloja ja paikkoja sekä tukea sen muotoutumiseen. Palvelun toteuttamisessa asiakkaan kohtaaminen ja perheiden kuuntelu ovat ensiarvoisen tärkeitä. Tätä osaamista voi vahvistaa dialogisuuden ja kumppanuusajattelun avulla.

Päivähoidossa suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista on tavallisissa päiväkotiryhmissä. Lapsen varhaisen ja erityisen tuen suunnittelu tehdään yhdessä vanhempien kanssa lapsen yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Ajatuksena on, että tuki viedään lapsen luo tämän omaan toimintaympäristöön. Päiväkodeissa voi olla myös pienryhmiä. Päivähoidon rooli on keskeinen perheiden ennaltaehkäisevässä tuessa.

³⁰ STM 2012b, 12–13.

³¹ Ks. Hujala 2011

Vammaisten lasten opetuksessa on käytössä perusopetuslain mukainen lähikouluperiaate ja kolmiportainen (yleinen, tehostettu, erityinen) tuki. Lasten ja nuorten oppimismahdollisuudet pyritään turvaamaan erityisopetuksen, yleisopetuksen ja varhaiskasvatuksen yhteistyönä. Yksilöllistä opetusta annetaan koulun omissa pienryhmissä, alueellisissa pienryhmissä ja starttiryhmissä sekä erityisopetuksen tukijaksoina. Vammaisten lasten iltapäivähoito on osa sivistystoimea. Jyväskylässä toimii neljä vammaisille lapsille ja nuorille tarkoitettua erityiskoulua, joista yksi on valtion erityiskoulu. Päiväharjun koulu on tarkoitettu vaikeimmin kehitysvammaisille peruskouluikäisille lapsille. Koulu antaa lisäopetusta peruskoulun päättäneille kehitysvammaisille nuorille. Lisäksi koulussa toimii Elämäntaitojen yksikkö, joka on tarkoitettu 7.–9.-luokkalaisille kehitysvammaisille nuorille. Koulun oppilaina on sekä jyväskyläläisiä että muiden kuntien lapsia.³² Kukkulan koulu on Keski-Suomen sairaanhoitopiirin sairaalakoulu ja yksi Jyväskylän kaupungin erityiskouluista. Koulun oppilaina on osasto-oppilaita (ala- ja yläasteikäisiä potilaita, lasten- ja nuorisopsykiatrian osaston ja poliklinikan potilaita, lastenneurologian päiväsairaalan ja poliklinikan potilaita, lastenosaston potilaita) sekä avo-oppilaita.³³ Keski-suomalaisien kuntien yhteinen Huhtarinteen koulu on tarkoitettu lapsille, joilla on toimintaa tai oppimista rajoittava liikuntavamma, neurologinen vamma tai pitkäaikaissairaus³⁴. Valtion erityiskoulu, oppimis- ja ohjauskeskus Onerva järjestää esi-, perus- ja lisäopetusta oppilaille, jotka näkemiseen, kuulemiseen, kieleen tai vuorovaikutukseen liittyvän vaikeuden vuoksi tarvitsevat erityistä tukea³⁵.

Erilaiset muutosvaiheet ja siirtymät saattavat olla erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta riskialtimpia tilanteita. Päivähoidon aloitus, peruskoulun nivelvaiheiden, peruskoulutuksesta jatkokoulutukseen ja siitä ammattiin ja työelämään siirtymisessä on suuria haasteita, joihin tarvitaan uusia tukimuotoja ja yhteistyötapoja.³⁶ Sopivista jatkokoulutuspaikoista on valtakunnallinen puute. Tämä voi johtaa syrjäytymisvaaraan, mikäli sopivaa koulutus- tai työpaikkaa ei nuorelle löydy.³⁷

Vammaisten lasten ja nuorten perusterveydenhuolto järjestetään kunnissa. Jyväskylässä, Jämsässä ja Kuhmoisissa, Keuruulla ja Multialla, Laukaassa, Muuramessa ja SoTe kuntayhtymä Saarikassa on kunnan järjestämää erityisneuvolatoimintaa. Lisäksi Keski-Suomessa toimii maakunnallinen Keski-

³² Päiväharjun koulu

³³ Kukkulan koulu

³⁴ Huhtarinteen koulu

³⁵ Onerva Mäen koulu

³⁶ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 20–21; vrt. Merimaa 2009, 51

³⁷ Merimaa 2009, 51

Suomen keskussairaalan kehitysvammapoliklinikka.³⁸ Kehitysvammapoliklinikan toimintaa tullaan uudistamaan lähivuosina.

Lastensuojelun ja vammaispalvelujen yhteiskehittäminen on aloitettu RAY-rahoitteisessa Arvokas elämä -hankkeessa vuonna 2011. Hankkeen tavoitteena on kehittää Keski-Suomeen hyvät vammaisten lasten ja nuorten perheiden tarpeita vastaavat lastensuojelulain ja vammaispalvelulain mukaiset palvelut lähipalveluina sekä lisätä vammaisten lasten perhehoidon määrää ja laatua. Painopiste on ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa.³⁹

Myös vammaisten maahanmuuttajalasten ja -nuorten perheiden tarvitsemaan tukeen ja palveluihin tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota palveluita kehitettäessä.

Toimenpiteet:

- Kotiin ja toimintaympäristöön annettavan ennaltaehkäisevän tuen ja palvelujen kehittäminen perheiden jaksamisen tukemiseen (esim. lapsiperheiden kotipalvelu, vammaisten lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta, lapsen avustajatoiminta, suunnitelmallinen vertaistuki, verkko-neuvonta, erityislapsenvahtitoiminta, lastensuojelun perhetyö)(tp 9, 11, 12)
- Lähipalvelujen kehittäminen moniammatillisena yhteistyönä perheiden jaksamisen tukemiseen (esim. kasvatuskumppanuustoiminta, päiväkotien hyödyntäminen viikonloppu- ja tilapäishoidossa, perhekeskustoiminta, varhainen tuki ja puheeksiottaminen) (tp 9, 11, 12)
- Varhaisvuosien ja nuoruusiän nivelvaiheiden tukimuotojen ja eri toimijoiden välisten yhteistyötapojen kehittäminen (päivähoidon aloittaminen, peruskoulun aloitus ja siirtymävaiheet, peruskoulusta 2. asteelle siirtyminen, 2. asteelta työelämään siirtyminen)

3.2 Vammaisten lasten ja nuorten perhehoidon kehittäminen

Tavoitteena on, että jokainen lapsi pääsee perhehoitoon tilanteen niin vaatiessa. Tähän pyritään lisäämällä perhehoitajien määrää ja laatua sekä perhehoitajille tarjottavaa tukea. Keski-Suomessa vammaisten lasten perhehoitoa

³⁸ Kuntien palveluita kehitysvammaisille ja vammaisille

³⁹ Ks. Arvokas elämä – lastensuojelu ja perhehoito vammaisten lasten kehityksen tukena

kehitetään RAY:n rahoittamassa Arvokas elämä – lastensuojelu ja perhehoito vammaisten lasten kehityksen tukena -hankkeessa, joka toimii vuosina 2011–14⁴⁰. Hanketta hallinnoi Keski-Suomen vammaispalvelusäätiö.

Perhehoidon nykytilannetta ja tulevaisuuden tarpeita selvitettiin Keski-Suomessa vuoden vaihteessa 2012–13⁴¹. Alustavien tulosten⁴² perusteella maakunnassa järjestetään osavuorokautista, lyhyt- ja pitkäaikaista perhehoitoa, mutta eri muotoisia hoitopaikkoja ei ole riittävästi tarpeeseen nähden.

Perhehoidossa lähipalveluperiaate ei nykyisellään toteudu, sillä perhehoitoa on voitu toteuttaa vain osittain lähipalveluna omassa kunnassa. Oman kunnan ulkopuolella toteutettu perhehoito on pääsääntöisesti saatu naapurikunnasta. Muutamissa kunnissa pitkäaikaista perhehoitoa on hankittu maakunnan ulkopuolelta. Tällöinkin kyseessä on ollut yleensä naapurikunta.

Perhehoidon kehittämistarpeita määrän, laadun ja osaamisen vahvistamisen lisäksi ovat perhehoitajien rekrytointi ja valmennus, perhehoitajien tuki sekä perhehoitotoiminnan koordinointi ja valvonta.

Perhehoidon järjestäminen maakunnassa vaatii uusia ideoita (esimerkiksi vammaisten lasten ryhmäperhehoito). Perhehoitajien koulutus ja tuki ovat keskeisiä keinoja, joilla perhehoitajien rekrytointiin voidaan vaikuttaa. Jatkossa selvitetään, onko maakuntaan mahdollista saada vakiintunut taho, joka vastaa perhehoidon koko prosessista.

Toimenpiteet:

- Perhehoitajien määrää pyritään lisäämään
- Perhehoitajien rekrytointia, lakisääteistä ennakkovalmennusta, koulutusta ja tukea kehitetään (Arvokas Elämä -hankkeessa (RAY))
- Luodaan perhehoidon toimintamalli, jonka levittämiseen ja juurruttamiseen haetaan RAY-jatkorahoitusta. Selvitetään, onko maakuntaan mahdollista saada vakiintunut taho, joka vastaa perhehoidon koko prosessista.

⁴⁰ Ks. Arvokas elämä - lastensuojelu ja perhehoito vammaisten lasten kehityksen tukena

⁴¹ Kyselyn tekivät Arvokas elämä – lastensuojelu ja perhehoito vammaisten lasten kehityksen tukena -hanke yhteistyössä Keski-Suomen sosiaali-alan osaamiskeskuksen kanssa

⁴² Tulokset ovat suuntaa-antavia eikä tarkkoja lukumääriä perhehoidon tarpeesta esitetä, sillä 23.1.2013 mennessä kaikki Keski-Suomen kunnat ja yhteistoiminta-alueet eivät olleet vastanneet kyselyyn. Jyväskylän, Petäjäveden, Uuraisten ja Äänekosken vastaukset puuttuivat.

3.3 Vammaisten lasten ja nuorten erityispalvelujen kehittäminen

Vammaisten lasten ja nuorten erityispalvelujen kehittämisessä noudatetaan erityispalvelut lähipalvelujen tueksi -periaatetta. Vammaisten lasten ja nuorten erityispalveluiden kehittämiseksi on Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeessa ehdotettu maakunnallisten erityisen tuen yksikköjen perustamista lapsille sekä nuorille ja nuorille aikuisille. Hankkeessa työstettiin Keski-Suomessa viime vuosien aikana todettua tarvetta lasten ja nuorten kriisipalvelujen kehittämiseen⁴³. Hankkeessa toiminut ns. kriisipaikkatyöryhmä ehdotti seuraavaa:

Haastavien tilanteiden lasten ja nuorten lyhytaikaisia palveluja varten mietittiin yhteistä maakunnallista ratkaisua. Maakunnalliset tarpeet osoittavat, että Keski-Suomessa tarvitaan kaksi ”pientaloa”, jotka tarjoavat hoitopalvelua lapsille ja tarpeen mukaan myös jalkautunutta tukipalvelua perheille.⁴⁴

Ehdotuksen mukaan lapsille ja nuorille tulisi olla omat erilliset ”talot”, joihin psykiatrinen asiantuntemus on kytketty.

Vammaisten lasten ja nuorten maakunnallisiin erityispalveluihin kuuluu Keski-Suomen keskussairaalassa toimiva maakunnallinen kehitysvammapoliklinikka, jonka toimintaa uudistetaan tulevina vuosina.

Toimenpiteet:

- Lasten ja nuorten erityispalveluja kehitetään osana lähipalveluja tukevien erityispalvelujen maakunnallista kokonaisuutta (ks. 4.1)

4 PALVELUJEN KEHITTÄMINEN

Keski-Suomessa palvelujen kehittäminen perustuu lähipalveluiden ensisijaisuuteen: vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus kaikkiin yleispalveluihin muiden kuntalaisten tavoin. Myös erityispalvelut halutaan tuoda lähipalveluiden tueksi, lähelle kuntalaista siten, että ne sisältävät aina konsultaatio- ja ohjauspalvelut sekä jalkautumisen tarvittaessa. Keski-Suomessa halutaan säilyttää nykyinen, lähipalvelupainotteinen toimintamalli ja laajentaa se koko

⁴³ Lehtovaara & Talvensola 2012c, 7–8.

⁴⁴ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 17–18.

erva-alueelle (vrt. valtioneuvoston periaatepäätöksen toimenpide 22⁴⁵ ja palvelurakennetyöryhmän raportit⁴⁶).

Keskeistä tulevien vuosien palvelujen kehittämisessä on maakunnallisten erityispalveluiden rakenteen, toimintakäytäntöjen ja sisältöjen kehittäminen lähipalvelujen tueksi. Lähi- ja erityispalveluverkoston vakiintuneen toimintamallin kehittämiseksi maakuntaan on ehdotettu Keski-Suomen pilottihankeetta, jonka sisältöjä ovat mm. maakunnalliset erityisen tuen yksiköt, kehitysvammapsykiatrisen työryhmän ja toimintamallin kehittäminen, kuntien monisektoraalisten vammais-/kuntoutustyöryhmien toiminta sekä vammaisalan tiedonvälitys, kirjaaminen ja tiedontuotanto.⁴⁷ Myös nykyisten palveluiden ulkopuolelle jäävät asiakasryhmät on huomioitava kokonaisuudessa.

Keski-Suomessa on kehitetty vammaispalvelujen rakenteita ja osaamista aktiivisesti koko 2000-luvun ajan. Kehitysvammaisten henkilöiden palvelujen kehittämistä edistäviä tekijöitä ovat mm. hyvä yhteistyö eri toimijoiden kesken, palvelukulttuurin muutos yksilöllisemmäksi ja asiakaslähtöisemmäksi, asiakkaat ja omaiset mukana palvelusuunnittelussa, asuntorakentamisen suunnitelmallisuus, osaava henkilöstö, omaisten tuki, asiakkaiden tuttuus sekä aktiivinen vammaisneuvosto.⁴⁸ Asiakaslähtöisyyden merkitys ja yhdessä tekeminen tulevaisuuden palveluiden kehittämisessä korostuu.

Kuntien kokemusten mukaan keskeisiä ongelmia kehitysvammaisten henkilöiden palveluiden kehittämisessä on taloudellisten ja henkilöstöressurssien puute sekä pula osaavasta henkilöstöstä. Asenteet kehittämistä kohtaan, organisaatioiden rakenteelliset muutokset ja epäselvät vastuukysymykset viranomaisten välillä aiheuttavat myös haasteita palveluiden kehittämiselle.⁴⁹ Haasteena on myös asiakkaiden vähäinen osallisuus palvelujen kehittämisessä. Asiakaslähtöinen kehittäminen vaatii asiakasymmärryksen syventämistä ja asiakkaiden mukaan ottamista palvelujen kehittämiseen⁵⁰.

Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeessa hahmoteltiin tulevaisuuden mallia maakunnan lähi- ja erityispalveluista (ks. kuva 1), jossa vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelut tuotetaan pääasiassa paikallisina lähipalveluina⁵¹. Palveluntuottajina voivat olla kunta tai kuntayhtymä, kolmas sektori tai yksityinen sektori. Mallin kuvaus keskittyi maakunnallisiin

⁴⁵ STM 2012b,14

⁴⁶ STM 2012c, STM 2012d

⁴⁷ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 23–24.

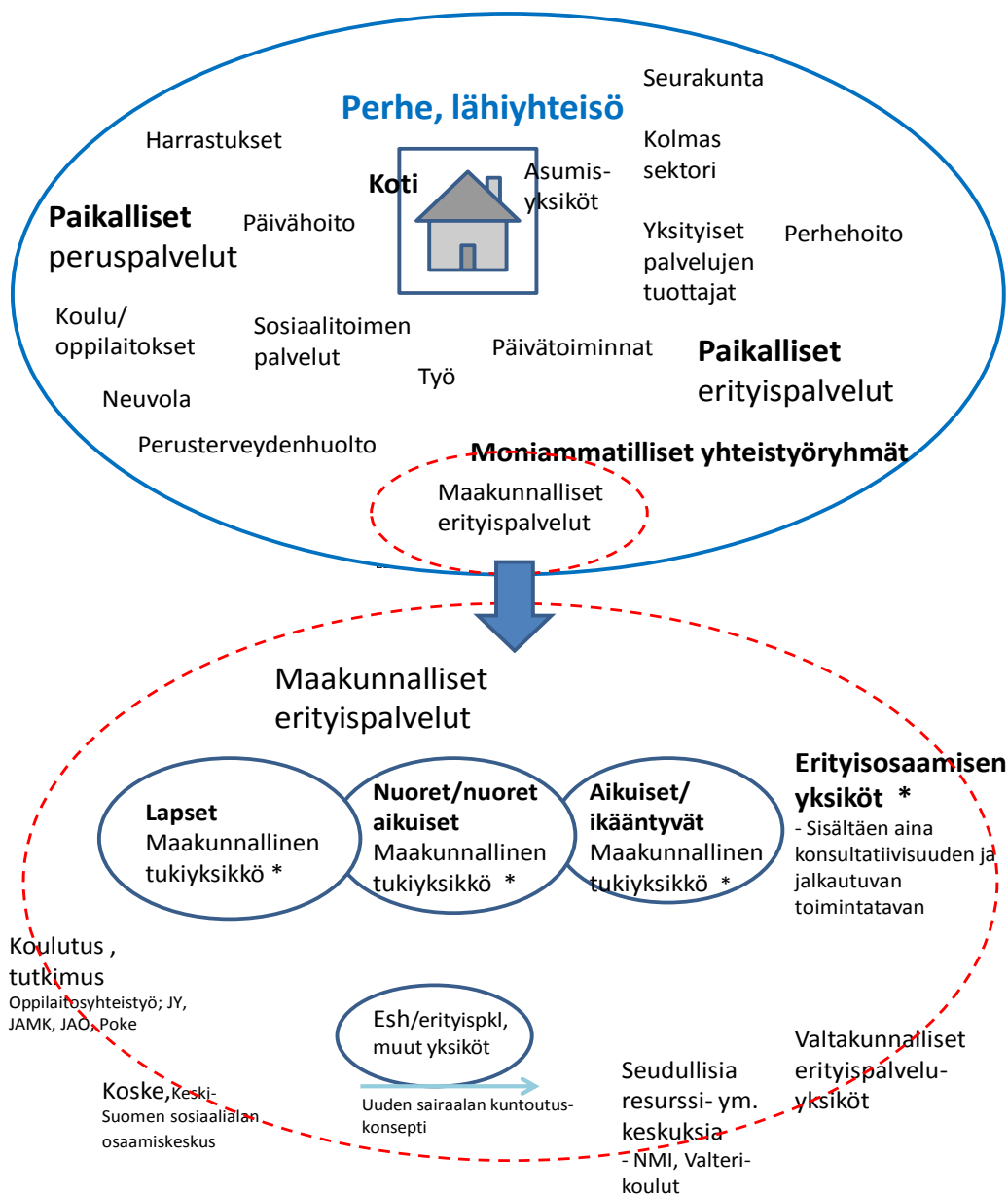
⁴⁸ THL:n kysely; Keski-Suomen kysely

⁴⁹ THL:n kysely

⁵⁰ Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 37

⁵¹ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 23–24.

erityisen tuen yksiköihin lapsille, nuorille ja nuorille aikuisille sekä aikuisille ja ikääntyville. Kokonaisuus sisältää myös kehitysvammapsykiatrisen työryhmän ja toimintamallin kehittämisen, lasten ja nuorten erityispalvelujen kehittämisen sekä kuntien monisektoraalisten vammais-/ kuntoutustyöryhmien toiminnan kehittämisen. Lähi- ja erityispalvelujen kokonaisuus vaatii myös vammaisalan tiedonvälityksen, kirjaamisen ja tiedontuotannon kehittämistä.⁵²

Kuva 1. Suunnitelma Keski-Suomen kuntien lähipalvelujen uudelleenlaiseksi tueksi: vammaisen, erityistä tukea tarvitsevan henkilön keskisuomalaisia tukitahoja

⁵² Lehtovaara & Talvensola 2012a, 23–24.

4.1 Maakunnallisten erityispalveluiden rakenteen, toimintakäytäntöjen ja sisältöjen kehittäminen lähipalvelujen tueksi

Maakunnallisissa erityispalveluissa keskeisinä teemoina ovat maakunnallisten erityisen tuen yksiköiden sekä kehitysvammapsykiatrisen työryhmän ja toimintamallin kehittäminen.

1. Maakunnalliset erityisen tuen yksiköt⁵³

Alueiden lähi- ja erityispalveluissa tarvitaan aika-ajoin tukea erityisen vaativiksi koetuissa tilanteissa. Näihin tilanteisiin saisi tukea maakunnallisista erityisosaamisen yksiköistä.

Kyseisten yksiköiden palvelua ei olisi rajattu pelkästään kehitysvammaisille henkilöille vaan tuen hakemista määrittävänä tekijänä olisi nimenomaan vammaisen tai erityistä tukea tarvitsevan henkilön erityistilanne, jonka määrittelyssä mukana olisivat lähtökohtaisesti asiakas itse, työntekijä(t) ja omaiset. Erityistilanne saattaisi siten määrittyä eri tavoin eri alueilla riippuen lähipalvelujen mahdollisuuksista vastata avun tarpeessa olevan asiakkaan tilanteeseen. Tavoitteena on, että tarvittava tuki ja apu viedään siihen toiminta-, kasvu- ja kehitysympäristöön, missä lapsi, nuori tai aikuinen elää.

Vaikka kyse on erityisosaamisyksiköistä, yhteydenottokynnyksestä ei saisi tehdä liian korkeaa esimerkiksi tiukalla erityistilanteiden rajaamisella. Matalan kynnyksen, avoin ja helppokäyttöinen konsultaatioyhteys kuntien ja maakunnallisten erityisosaamisyksiköiden välillä pitäisi nähdä keinona ennaltaehkäistä tilanteiden kriisiytymistä. Myös vertaiskonsultaatio mahdollisuuksien parempi hyödyntäminen on hyvä nostaa esille.

Maakunnallisissa erityisosaamisen tukiyksiköissä tuotettaisiin tutkimus-, tuki- ja kriisipalveluja. Palveluihin sisältyisi aina konsultaatio- ja ohjauspalvelut sekä tarvittaessa jalkautuminen alueille. Tukiyksiköt tekevät kiinteää yhteistyötä asuinkunnan, eri palvelutahojen sekä tarvittaessa erikoissairaanhoidon kanssa.

Yksiköiden on alustavasti suunniteltu organisoituvan elinkaariajattelun mukaisesti lasten, nuorten ja nuorten aikuisten sekä aikuisten ja ikääntyvien yksiköiksi. Taulukkoon 1 on koottu esimerkinomaisesti tukiyksikköjen eri ikäryhmille tarjoamia palveluja.

⁵³ Perustuu pääosin Lehtovaara & Talvensola 2012a, 19–21.

- Lasten ja perheiden yksikkö voisi tarjota alle kouluikäisten ja peruskouluikäisten lasten tutkimuksia sekä tukijaksoja. Tärkeää on tarjota tukea perheille. Yksikön toimenkuvaan kuuluisi päivähoitoon ja kouluun annettava tuki, päivähoidon ja koulun aloitus- ja siirtymävaiheen tuki, perhehoidon tuki ja varhaisvuosien kuntoutus.
- Nuorten ja nuorten aikuisten tukiyksikön tehtäviin kuuluisivat peruskoulun päättövaiheeseen sekä muihin nivelvaiheisiin liittyvä tuki, koulutuksen hankkimiseen ja työelämän polkuihin liittyvä tuki, nuoruuden haasteet ja itsenäistymisen tuki, perheyhteisön tuki sekä ns. ”harmaan alueen” nuoret (esim. autismin kirjo), jotka nykyisessä palvelujärjestelmässä ovat syrjäytymisvaarassa.
- Aikuisten yksikössä toiminta-alueita olisivat erilaiset kriisitilanteet, lääkityksen tarkistukset, elämäntilanteen muutoksiin liittyvän tuen tarve sekä muistiin liittyvät pulmat ja dementoituminen.

Erikoissairaanhoidon osuus pyrittäisiin pitämään varsin pienenä, koska mallin tavoitteena on ensisijassa paikallisten peruspalveluiden vahvistaminen. Erikoissairaanhoidon tehtävänä olisi lääkityksasiat, kehitysvammatutkimukset ja muut vammaisuuden diagnostisoinnit, psykiatrinen tuki sekä harvinaiset, lääketieteellistä asiantuntijuutta vaativat tilanteet.

Taulukko 1. Tukiyksiköiden palvelut ikäryhmittäin

Lapset (perheet)	Nuoret/nuoret aikuiset	Aikuiset/ikäntyvät
<ul style="list-style-type: none"> • pienet lapset ja peruskoululaiset (perheiden tuki), tutkimukset, tukijaksot • päivähoidon / koulun aloitus/siirtymät • päivähoidon/ koulun tuki • varhaisvuosien kuntoutus 	<ul style="list-style-type: none"> • peruskoulun päättövaihe, muut nivelvaiheet • nuoruus, itsenäistymisen tuki • koulutuksen hankinta, työelämän polut • perheyhteisö • ”harmaan alueen, ei kenenkään” nuoret 	<ul style="list-style-type: none"> • kriisitilanteet • lääkityksen tarkistukset • elämäntilanteen muutokset • muistiin liittyvät pulmat, dementoituminen
<p>Erikoissairaanhoidon osuus: lapset–nuoret–aikuiset, kunnilla erilaiset tarpeet</p> <ul style="list-style-type: none"> • lääkitys, kehitysvammatutkimukset ja muut vammaisuuden diagnoosit • harvinaiset tilanteet • psykiatrinen tuki 		

2. Kehitysvammapsykiatrisen työryhmän ja toimintamallin kehittäminen maakuntaan⁵⁴

Kehitysvammaisten psykiatrisissa sekä mielenterveyspalveluissa on havaittu tarvetta uusille toimintamalleille sekä osaamisen vahvistamiselle Keski-Suomessa⁵⁵.

Kehitysvammapsykiatrinen osaaminen ja palvelut on ratkaistava keskitetysti valtakunnallisella tasolla. Tällä hetkellä kaikki keskisuomalaiset kehitysvammapsykiatrista hoitoa tarvitsevat asiakkaat eivät välttämättä saa palvelua maakunnasta tai sen ulkopuolelta. Jämsä ja Kuhmoinen kuuluvat Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin, josta ne saavat tarvittavan psykiatrisen konsultation kehitysvammaisille.

Toimenpiteet:

- Jatketaan Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeen työryhmän ehdotuksen työstämistä lähipalveluja tukevien erityispalvelujen maakunnallisesta kokonaisuudesta ja pilotoidaan mallia
- Esitetään Keski-Suomen sairaanhoitopiirille, että se ottaa vastuuta kehitysvammaisten ja muiden vammaisten henkilöiden psykiatrisesta kuntoutuksesta ja jalkautuneesta palvelusta lähipalveluihin.
- Valtakunnallisia erva-tasoisia kriisi- tai erityispalveluja (mm. kehitysvammapsykiatria) kehitetään nopealla aikataululla palveluiden kokonaisuuden selkiyttämiseksi niin, että kaikilla kunnilla olisi tasavertainen mahdollisuus saada kriisipalveluja tarpeen tullen
- Keski-Suomi on mukana kehittämässä valtakunnallista vammaispalvelujen erityisosaamista ja erityispalveluja

4.2 Kuntien monisektoraalisten vammais- / kuntoutustyöryhmien toiminnan kehittäminen

Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeessa lähipalveluverkoston kehittämisessä keskityttiin kartoittamaan monisektoraalisten vammais- / kuntoutustyöryhmien toimintaa Keski-Suomen kunnissa. Kartoituksessa selvisi,

⁵⁴ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 18

⁵⁵ Lehtovaara & Talvensola 2012c, 10

että maakunnassa on monenlaisia toimintatapoja, jotka vaihtelevat alueittain. Useilla alueilla toimii monisektoraalisia työryhmiä, mutta selkeitä, yhteisiä toimintamalleja, joiden arvioitiin hyödyttävän kaikkia osapuolia, ei maakunnassa ole sovittu. Työryhmien toimintaa kehittämällä on mahdollista vahvistaa kunnan hallintokuntien yhteistyötä sekä asiakasosallisuutta.⁵⁶

Toimenpiteet:

- Kehitetään kuntien monisektoraalisten vammais- ja kuntoutustyöryhmien toimintaa mm. benchmarkingin kautta (osana Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomeen - hanketta)

4.3 Palvelujen kehittäminen asiakasryhmille, joilla nykytilanteessa puutteita tarvittavissa palveluissa

Keski-Suomen kunnissa on tunnistettu asiakasryhmiä, jotka eivät saa riittävästi vammaisille henkilöille tarkoitettuja palveluja tai palvelut puuttuvat lähes kokonaan⁵⁷. Näitä asiakasryhmiä ovat:

- Aivovammakuntoutujat
- Lievästi kehitysvammaiset henkilöt
- Lievästi CP-vammaiset henkilöt
- Neurologisia häiriöitä (ADHD, Asperger, kielellinen erityisvaikeus) omaavat henkilöt
- Vammaiset henkilöt, joilla on päihde- ja /tai mielenterveysproblematiikkaa
- Monisaira lapset

Edellä mainitut asiakasryhmät voivat hyötyä myös aikuissosiaalityön palveluista. Siten uusia yhteistyömuotoja aikuissosiaalityön ja vammaispalvelujen kesken tarvitaan.

Toimenpiteet:

- Ryhdytään kehittämään yhteistyössä palveluja edellä mainituille asiakasryhmille osana maakunnallista lähi- ja erityispalvelujen kokonaisuutta aikuissosiaalityön palvelut huomioiden

⁵⁶ Lehtovaara & Talvensola 2012c, 9–10, 12

⁵⁷ THL:n kysely

4.4 Vammaisalan tiedonvälityksen, kirjaamisen ja tiedon- tuotannon kehittäminen

Vammaisalan kirjaamiskäytännöt on koettu puutteellisiksi eikä esimerkiksi vaativien tilanteiden dokumentointi ole riittävän tarkkaa. Kirjaamisella on keskeinen merkitys haastavien tilanteiden haltuunotossa, mutta myös asiakkaan oikeuksien ja osallisuuden toteutumisessa. Kirjaaminen on tärkeää työntekijöiden oikeusturvan kannalta.⁵⁸

Vammaisalan tiedonvälityksen ja kirjaamisen kehittämistä aloitettiin Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeessa järjestämällä aiheesta koulutusta. Aiheen laajentaminen tiedonhallintaan ja -tuotantoon esitettiin jatkokehittämisteemana.⁵⁹

Tiedottamista palveluista ja oikeuksista on lisättävä ja muutettava avoimemmaksi asiakkaiden ja omaisten suuntaan, mm. palvelujen kilpailuttamisen ja hankintojen yhteydessä. Kotikuntavetoisessa lähipalvelumallissa on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota erityislainsäädännön mukaisista palveluista (esim. perinnöllisyysneuvonta ja sopeutumisvalmennus) tiedottamiseen ja yksilökohtaiseen palveluohjaukseen, jotta asiakkaille ja omaisille voidaan järjestää ja räätälöidä tarpeen mukaiset palvelut hajautetusta palvelutarjonnasta.

Toimenpiteet:

- Jatketaan vammaisalan kirjaamisen, tiedonvälityksen ja tiedottamisen kehittämistä ja laajennetaan aiheita tiedonhallintaan ja -tuotantoon kunnissa sekä maakunnallisesti kuntien, Kosken, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin ja hankkeiden yhteistyönä valtakunnalliset linjaukset huomioiden

5 LAITOSASUMISEN LAKKAUTTAMINEN

Keski-Suomessa laitosasumisen purkaminen on jo pitkälle toteutettu. Tästä huolimatta vuoden 2012 aikana oli 41 keskisuomalaista sijoitettuna laitokseen joko pitkä- tai lyhytaikaisesti, joista Saarijärven Kolkanrinteellä 19 henkilöä ja Kotiharjussa Suolahdella Keski-Suomen vammaispalvelusäätiöllä 17 henkilöä (heistä 14 pitkä- ja 3 lyhytaikaisesti). Maakunnan ulkopuolella lai-

⁵⁸ Ks. Niinivirta, diaesitys 20.9.2012

⁵⁹ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 16–17, 23

toksiin sijoitettuna oli 5 henkilöä.⁶⁰ Kuntien ilmoittamia laitossijoitusten pääasiallisia syitä olivat haastava käytös/aggressiivisuus, vaikeavammaisuus/-hoitoisuus, iäkkäiden henkilöiden pitkäaikainen asuminen laitoksessa, vastentahtoinen hoito.⁶¹

SoTe kuntayhtymä Saarikan ja Keski-Suomen vammaispalvelusäätiön rakkennushankkeet ovat viivästyneet vuodella, jonka vuoksi laitosasumisen lakkauttamisen aikataulu siirtyy vuoden 2014 loppuun.

Kuntien arviot kehitysvammaisten henkilöiden asumiseen liittyvistä palvelutarpeen muutoksista vuoteen 2020 mennessä ennakoivat kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa ikääntymistä ja siitä aiheutuvaa palvelutarpeen kasvua. Ikääntyvät kehitysvammaiset tarvitsevat yhä enemmän ympärivuorokautisia, yksilöllisiä palveluja ja tukitoimia, jotka mahdollistavat kotona asumisen.⁶² Asuntojen esteettömyyteen tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota.⁶³

Lähes kaikissa Keski-Suomen kunnissa kehitysvammaisia henkilöitä asuu tavanomaisessa asuntokannassa, tyypillisesti huoneenvuokralain mukaisessa vuokrasopimussuhteessa, mutta myös omistusasunnoissa⁶⁴. Tavanomaisen asuntokannan entistä suurempi käyttö edellyttäisi kuntien mielestä nykyistä laajempia ja saavutettavampia palveluja (arjen tuen ja asumisen ohjausta, yöhoitoa ja muita 24/7 palveluja, kotihoitoa, henkilökohtaista apua), osallisuutta tukevaa toimintaa (opiskelupaikkoja, päivä- ja työtoimintaa, yhteisiä kokoontumistiloja, harrastusmahdollisuuksia, vertaistuki- ja vapaaehtoistoimintaa) sekä turvallista ja esteetöntä asuinympäristöä⁶⁵.

Taulukkoon 2 on koottu Keski-Suomen kunnissa suunnitteilla olevia kehitysvammaisille kuntalaisille suunnattuja asuntorakentamishankkeita. Maakunnan viimeiset laitospaikat (Kolkanrinne Saarijärvellä ja Kotiharju Suolahdella) poistuvat SoTe kuntayhtymä Saarikan ja Keski-Suomen vammaispalvelusäätiön (huhtikuu 2014) asuntorakentamishankkeiden toteuduttua.

⁶⁰ Keski-Suomen kysely

⁶¹ THL:n kysely; Keski-Suomen kysely

⁶² Kodilla kuntien vastauksissa tarkoitettiin omassa kotona, omaisten luona tai asumisyksikössä asuvia

⁶³ THL:n kysely; Keski-Suomen kysely

⁶⁴ Keski-Suomen kysely

⁶⁵ THL:n kysely; Keski-Suomen kysely

Taulukko 2. Keski-Suomen kunnissa suunnitteilla olevat kehitysvammaisille henkilöille suunnatut asuntorakentamishankkeet⁶⁶

Joutsa	<i>Joutsassa asumispalvelun tarve / uudelleenjärjestely 2015–2020 yht. n. 13–15 henkilöä, ryhmämuotoinen, asuntojen määrä yhdeksän. Ei vielä kunnan virallisissa suunnitelmissa.</i>
Jyväskylä	<i>- K-S vammaispalvelusäätöön hankkeet Tikkakoskella ja Palokassa (asuntoryhmät, 2x3x5 asuntoa) - Bovalliuksen asuntolasuunnitelma (ei vielä päätöstä ARAn rahoituksesta)</i>
Jämsä/Kuhmoinen yhteistoiminta-alue	<i>- Lukkoilantien asunnot: 15 asuntoa (kerrostalo). Rahoitushaku Aralle tehty. Rakentaminen alkaa v. 2013, jos rahoitus saadaan. Korvaa nykyisen ohjatun asuntolan. - Linnamäentien asunnot: ryhmäkoti 15 vaikeastivammaiselle henkilölle. Rahoitushaku Aralle tehty. Rakentaminen alkaa v. 2013, jos rahoitus saadaan.</i>
Keuruu	<i>Uusi 15-paikkainen, ympärivuorokautisen hoidon asumisyksikkö. Suunnitteluvuosi 2013, rakentaminen 2014–15. Aralle jätetty rahoitushakemus v. 2012.</i>
Laukaa	<i>Nykyisten asumisyksiköiden laajennus- ja/ tai peruskorjaushanke on käynnistynyt. Asuntoja tulisi lisätä nykyisen 14 lisäksi noin kymmenen. Osa asunnoista tulee olemaan asuntoryhmässä, mihin on tukea ja ohjausta saatavilla ympäri vuorokauden ja osa itsenäisempää.</i>
Muurame	<i>Kehitysvammaisten asumispalveluyksikkö, 11 paikkaa, kaksi ryhmäkotia, rakennuttaja KVPS, valmistuu elokuussa 2013. Asumisyksikön lähiympäristöön on suunnitteilla asuntoja itsenäiseen asumiseen, joihin voidaan antaa yksiköstä käsin riittävät tukipalvelut. Päivätoimintapalveluiden järjestämismahdollisuutta selvitetään.</i>
Petäjävesi	<i>Palveluasunnoista osa muutetaan kehitysvammaisten asunnoiksi</i>
SoTe kuntayhtymä Saarikka	<i>ARA:ssa on hakemus sisällä rahoituksen saamiseksi 15 paikkaiselle asumisyksikölle. Yksikkö muodostuisi kolmesta 5 asukkaan ryhmästä. Totuttaminen alkaisi tämän vuoden puolella.</i>
Toivakka	<i>-Yksi mahdollisuus on rakentaa erillinen yksikkö palvelukeskuksen yhteyteen. -Toisekseen yhdestä vapautuvasta päiväkodista voi mahdollisesti muokata vammaisten asumiseen soveltuvan tilan. -Lisäksi kunnan yhdestä vuokra-asunnosta on jossakin vaiheessa ajatuksena muokata pyörätuolia käyttävälle soveltuva asunto.</i>
Wiitaunioni (Pihtipudas ja Viitasaari)	<i>-Wiitalinna: erityisryhmien asuintalo, johon tulee ryhmäasumista 11 asuntoa ja turvateknikalla varustettuja, esteettömiä vuokra-asuntoja (yksiöitä ja kaksioita) 12 asuntoa. Hanke valmistuu toukokuussa 2013. -Suunnitteilla myös kehitysvammaisten ryhmämuotoinen asumisyksikkö: 15 asuntoa ulkopuolisen rakennuttajan toimesta.</i>

⁶⁶ Keski-Suomen kysely

Toimenpiteet:

- Toteutetaan laitosasumisen purkaminen Keski-Suomessa vuoden 2014 loppuun mennessä (tp 24)
- Edistetään kehitysvammaisten kuntalaisten asumista tavallisilla asuinalueilla joko omassa asunnossa tai pienissä asuinryhmissä kehittämällä kotiin annettavia palveluja ja tukea (tp 28)

6 OSAAMISEN VARMISTAMINEN JA HALLINNONALOJEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

6.1 Vammaisalan työvoima- ja osaamistarpeiden selvittäminen ja niihin vastaaminen

Osaamisen varmistamisen haasteena on, että oikeanlainen osaaminen on oikealla paikalla niin johto- kuin työntekijätasolla. Keski-suomalaisten vammaisalan asiakastyötä tekevien työntekijöiden arvioimana keskeisiä tulevaisuuden osaamisalueita vammaisalalla ovat verkostotyö, lainsäädäntö, asiakkaiden avun ja tuen tarpeen arviointi sekä perhekeskeinen työote. Myös oman työn kehittämisosaaminen, yksilökeskeisen ja asiakaslähtöisen työtteen osaamista sekä osaamista toimia erityisen haasteellisissa asiakkaan elämäntilanteissa pidettiin tärkeinä tulevaisuuden osaamisalueina. Lähipalvelupainotteisessa rakenteessa verkostoissa toimimisessa tarvittava osaaminen korostuu. Yksilöllisten palveluiden räätälöinti ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen puolestaan edellyttävät hyvää asiakaslähtöisen ja yksilökeskeisen työtteen osaamista.⁶⁷

Keski-Suomen kuntien näkemykset työvoiman nykyisestä saatavuudesta vammais- ja kehitysvammapalveluissa vaihtelevat. Joissain kunnissa on ollut ongelmia osaavan työvoiman saatavuudessa ja etenkin asumispalveluissa kolmivuorotyöhön on ollut vähän hakijoita. Ongelmia on koettu sijaisten saamisessa lyhyisiin työsuhteisiin. Pätevistä sosiaalityöntekijöistä on ollut pulaa⁶⁸, samoin henkilökohtaisista avustajista pienten tuntimäärien tarpei-

⁶⁷ Lehtovaara & Talvensola 2012b, 14–16

⁶⁸ Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston vuonna 2012 tekemän selvityksen mukaan LSSAVI:n alueella sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista säädetyn lain (272/2005) mukaisten sosiaalityöntekijöiden osuus oli vammaispalveluissa työskentelevillä 87 %, joka oli suurempi verrattuna

siin. Hyvänä koetaan ohjaajien ja sosionomien saatavuus sekä hakijoiden määrä vakinaisiin toimiin ja pitkiin sijaisuuksiin.⁶⁹

Keski-Suomen kunnat arvioivat, että vammaisalan työvoiman saatavuus vuoteen 2020 mennessä huononee etenkin eläköitymisen vuoksi. Erityisen haasteellisena pidetään osaavan ja riittävän työvoiman saamista ympärivuorokautiseen työhön. Osaaminen ja alueellinen tasa-arvoisuus halutaan turvata.⁷⁰

Tavoitteena on, että sosiaali- ja terveydenhuollon osaamisen varmistaminen jatkuu eri toimijoiden yhteisen koulutustoiminnan kautta⁷¹. Keskeisiä ajankohtaisia aiheita maakunnassa ovat mm.

- Erityisnuorten nivelvaiheet (koulutusastesiirtymät, muuttotilanteet)
- Vammaisen kuntalainen asiakkaana / potilaana (henkilöstölle, jotka eivät toimi jatkuvasti vammaisten henkilöstön kanssa)
- Kirjaaminen ja tiedonvälitys vammaispalveluissa, aiheen laajentaminen tiedonhallintaan ja -tuotantoon
- Mielenterveysosaamisen vahvistaminen, kun asiakkaana on kehitysvammaisen henkilö
- Kilpailuttaminen ja hankinnat vammaispalveluissa (mm. asiakkaan osallisuus kilpailutuksessa)

Lisäksi Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeen järjestämissä tilaisuuksissa esitettiin seuraavia koulutustoiveita: päivä- ja työtoiminta, erityisryhmien palveluja säätelevä lainsäädäntö ja muut ohjauskeinot, asuminen, sen tukitoimet ja muutostyöt, muiden kuin kehitysvammaisten erityisasumisen tarpeet, maksut mm. ylläpitomaksut kehitysvammaisten erityishuollossa sekä kehitysvammaisten lasten lyhytaikainen hoito ja perhepalvelut Keski-Suomessa.⁷²

Yksittäisiin aiheisiin liittyvien koulutuspäivien lisäksi tarvitaan prosessimais- ta koulutusta, jossa osaamista päivitetään suunnitellusti pidemmällä aikavälillä. Myös työntekijöiden perehdyttämisen tulee olla suunniteltua.

aikuissosiaalityön tai lastensuojelun osuuksiin (ks. Selvitys lastensuojelun sosiaalityöntekijätilanteesta...19.11.2012, 7)

⁶⁹ THL:n kysely

⁷⁰ THL:n kysely

⁷¹ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 24

⁷² Lehtovaara & Talvensola 2012a, 31

Vammaisalan koulutus Keski-Suomessa on muutoksessa niin oppisisältöjen uudistamisen, koulutuspaikkojen kuin koulutukseen hakeutuvienkin osalta. Esimerkiksi Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) -koulutuksesta on poistunut vammaistyön suuntautumisvaihtoehto. Sosiaali- ja terveydenhuollon perustutkinnon (lähihoitaja) vammaistyön koulutusohjelmaan hakeutuneiden määrä on vähäinen. Sosiaalityöntekijöiden aloituspaikkamäärä yliopistossa ei vastaa kentän tarvetta. Uutena avauksena vammaistyöhön on henkilökohtainen avustaja / hoiva-avustaja koulutus, jota Keski-Suomessakin tarjotaan.

Vammaisalan kehittämisen ja osaamisen tulisi perustua nykyistä enemmän tutkittuun tietoon.

Tarpeellisina osaamisen jakamisen paikkoina on koettu vammaisalan erilaiset työkokoukset ja -työryhmät, joita Koske on järjestänyt⁷³.

Toimenpiteet:

- Kartoitetaan osaamistarpeita ja järjestetään niihin vastaavaa lyhyt- ja pitkäkestoista koulutusta kuntakohtaisesti sekä maakunnan koulutusorganisaatioiden, kuntien, Kosken, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin ja hankkeiden yhteistyönä (tp 30)
- Vahvistetaan tutkimustiedon käyttöä vammaisalan osaamisessa ja kehittämisessä (tp 31)
- Koske jatkaa maakunnallisten vammaisalan työkokousten järjestämistä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle

6.2 Koulutus-, tutkimus- ja käytännön toiminnan yhteistyön laaja-alainen kehittäminen ja vahvistaminen

Keski-Suomessa valmistui joulukuussa 2012 selvitys⁷⁴ sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimusyhteistyön vahvistamisesta, jossa on kartoitettu Keski-Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon eri toimijoiden näkemyksiä yhteisistä tutkimus- ja kehittämistarpeista. Raporttia voidaan hyödyntää pohja-aineistona myös vammaisalan koulutus-, tutkimus- ja käytännön toiminnan yhteistyön kehittämisessä. Koulutus-, tutkimus- ja käytännön toiminnan

⁷³ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 25

⁷⁴ Ylönen, Katri: Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimusyhteistyön vahvistaminen. Versio 4.12.2012

yhteistyön jatkokehittäminen maakunnassa nähtiin tarpeellisena myös Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeessa⁷⁵.

Toimenpiteet:

- Vahvistetaan käytännön toimijoiden, koulutusorganisaatioiden ja tutkimuksen yhteistyötä maakunnassa
- Kehitetään koulutusorganisaatioiden, kuntien, eri palvelun tuottajien, Kosken sekä vammaisneuvostojen ja -järjestöjen yhteistyönä vammaisalan koulutusfoorumi-idea
- Pyritään vahvistamaan vammaisalan monitieteistä tutkimustoimintaa ja tiedontuotantoa maakunnassa (tp 31)
- Koske jatkaa vammaisalan kehittämisen koordinointia maakunnallisesti

6.3 Hallinnonalojen yhteistyön vahvistaminen ja tietoisuuden lisääminen vammaisuudesta kuntatoimijoille

Kunta- ja palvelurakennemuutoksen myötä integraatiokehityksen ja yhteistyön vahvistumisen eri hallinnonalojen kesken tulisi tapahtua luontevana prosessina. Tätä ryhdytään kehittämään Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomeen -hankkeessa⁷⁶.

Toimenpiteet:

- Vahvistetaan sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä kuntien muiden hallinnonalojen kanssa vammaisuuteen liittyvissä asioissa (tp 29)
- Lisätään kunnan eri hallintokuntien ja kuntapäätäjien tietoisuutta vammaisuudesta koulutuksella
- Jatketaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisten hoito-/palvelupolkujen kehittämistä (yEd-ohjelmalla)

⁷⁵ Lehtovaara & Talvensola 2012a, 24–25

⁷⁶ Hankkeelle on haettu Kaste-rahoitusta 31.12.2012 haussa.

LÄHTEET

- Hujala, Anne (toim.) (2011) Erityistä tukea tarvitseva lapsi on ensisijaisesti lapsi. Lapsen oikeudet osaksi vammaispolitiikkaa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:10. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=2835211&name=DLFE-16630.pdf](http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=2835211&name=DLFE-16630.pdf) [Viitattu: 15.2.2013.]
- Integroitu asiakaslähtöinen SoTe palvelurakenne ja tuotantotapa Keski-Suomeen. Hanke-suunnitelma ja valtionavustushakemus Kaste-ohjelmaa toteuttavaan sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankkeeseen. Keski-Suomen Sairaanhoidopiiri. 14.12.2012.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/29.4.2005.
- Larjovuori, Riitta-Liisa, Nuutinen, Sanna, Heikkilä-Tammi, Kirsi & Manka, Marja-Liisa (2012) Asiakkaat kuntapalvelujen kehittäjiksi – opas tehokkaan osallistumisen työkaluihin. Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu, Tutkimus- ja koulutuskeskus Synergos. Tekes. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.tekes.fi/fi/document/68468/asiakkaat_kuntapalvelujen_kehittajiksi_pdf](http://www.tekes.fi/fi/document/68468/asiakkaat_kuntapalvelujen_kehittajiksi_pdf) [Viitattu: 23.1.2013.]
- Lehtovaara, Pirjo & Talvensola, Sivi (2012a) Keski-Suomen Vammais-Kaste -hanke 2011–2012. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen raportteja 36. Jyväskylä; Sovatek. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.koskeverkko.fi/Public/download.aspx?ID=39195&GUID=%7B3A9B5CB6-B512-4589-BB28-78012CBF366A%7D](http://www.koskeverkko.fi/Public/download.aspx?ID=39195&GUID=%7B3A9B5CB6-B512-4589-BB28-78012CBF366A%7D) [Viitattu: 5.12.2012.]
- Lehtovaara, Pirjo & Talvensola, Sivi (2012b) Keski-suomalaisien vammaisalan asiakastyöntekijöiden näkemyksiä nykyisistä ja tulevaisuuden palveluista. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=39091&GUID={9802E9D7-6F96-4060-B739-B71C6A958A2E}](http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=39091&GUID={9802E9D7-6F96-4060-B739-B71C6A958A2E}) [Viitattu: 18.12.2012.]
- Lehtovaara, Pirjo & Talvensola, Sivi (2012c) Vaativien kehitysvammaisten palvelujen tilanne ja tarve Keski-Suomessa. Keski-Suomen Vammais-Kaste -hankkeen kartoitus syksy 2011. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=38920&GUID={98FE62D6-A0FE-4200-BCC7-FA202C7C0626}](http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=38920&GUID={98FE62D6-A0FE-4200-BCC7-FA202C7C0626}) [Viitattu: 4.1.2013.]
- Oinonen Tero, Yli-Hännilä Ulla & Mustakallio Armi (2009) Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan maakuntien verkostoitunut vammaistyön kehittämishanke POKEVA. Loppuraportti. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä. Saatavana [www-osoitteesta: http://www.eskoo.fi/documents/POKEVA%20-hankkeen%20loppuraportti%282%29.pdf](http://www.eskoo.fi/documents/POKEVA%20-hankkeen%20loppuraportti%282%29.pdf) [Viitattu: 11.1.2013.]
- Matikka, Leena (2010) Keski-Suomen alueellinen suunnitelma kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi 2010–2015. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=32520&GUID={E1FDA311-B8D1-427D-BA6C-906BEC75AC19}](http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=32520&GUID={E1FDA311-B8D1-427D-BA6C-906BEC75AC19}) [Viitattu: 4.12.2012.]
- Merimaa, Erkki (2009) Selvitys erityiskoulujen ja sairaalaopetuksen asemasta, tehtävistä ja rahoituksesta kehittämishetkinä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:37. Opetusministeriö. Saatavana [www-osoitteessa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm37.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm37.pdf?lang=fi)

- Selvitys lastensuojelun sosiaalityöntekijätilanteesta Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella. Aluehallintovirasto, Länsi- ja Sisä-Suomi, Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat. 19.11.2012.
- STM (2012a) Laitoksista yksilölliseen asumiseen: Valtakunnallinen suunnitelma palvelujen kehittämiseksi lähiyhteisöön. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana [www-osoitteessa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3208-1](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3208-1) [Viitattu: 4.12.2012.]
- STM (2012b) Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana [www-osoitteessa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3362-0](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3362-0) [Viitattu: 4.12.2012.]
- STM (2012c) Palvelurakennetyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana [www-osoitteessa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3235-7](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3235-7) [Viitattu: 23.1.2013.]
- STM (2012d) Palvelurakennetyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:30. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana [www-osoitteessa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3267-8](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3267-8) [Viitattu: 23.1.2013.]
- Talvensola, Sivi (2012) Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan Henkilökohtaisen avun keskuksen asiakastapahtumatilastot 10/2010–9/2011. Saatavana [www-osoitteesta: http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=38695&GUID=%7BAE18C93F-57D3-4A76-AAB8-4FA3F3394C49%7D](http://www.koskeverkko.fi/public/download.aspx?ID=38695&GUID=%7BAE18C93F-57D3-4A76-AAB8-4FA3F3394C49%7D) [Viitattu: 14.1.2013.]
- Virtanen, Petri, Suoheimo, Maria, Lamminmäki, Sara, Ahonen, Päivi & Suokas, Markku (2011) Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes. Saatavana [www-osoitteesta: http://www.tekes.fi/fi/document/49804/matkaopas_pdf](http://www.tekes.fi/fi/document/49804/matkaopas_pdf) [Viitattu: 23.1.2013.]
- Ylönen, Katri. Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimusyhteistyön vahvistaminen. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto SosNet. 4.12.2012.

Internet- ja muut lähteet:

- Arvokas elämä – lastensuojelu ja perhehoito vammaisten lasten kehityksen tukena. Hankkeen kotisivut: <http://www.arvokaselama.fi> [Viitattu: 11.12.2012.]
- HAVU – Keski-Suomen ja Etelä-Pohjanmaan henkilökohtaisen avun keskuksen kehittämishanke. <http://www.koskeverkko.fi/Public/default.aspx?contentid=20163> [Viitattu: 3.1.2013.]
- Henkilökohtainen apu. Jyväskylän kaupunki. <http://www.jkl.fi/sote/vammaiset/henkilokohtainenapu> [Viitattu: 1.2.2013.]
- Henkilökohtaisen avun keskus eli HAVU. <http://www.koskeverkko.fi/public/default.aspx?contentid=20604> [Viitattu: 3.1.2013.]
- Hintsala, Susanna. Tuettu päätöksenteko ja henkilökohtainen budjetointi. Esitys 26.1.2012 Osallisuus – Henkilökohtainen budjetointi ja tuettu päätöksenteko – teemapäivä, Äänekoski. <http://www.koskeverkko.fi/Public/download.aspx?ID=35361&GUID=%7bBA533B96-842B-41B7-ABC9-8884283D6BB1%7d> [Viitattu: 2.1.2013.]
- Huhtarinteen koulu, <http://peda.net/veraja/jyvaskyla/huhtarinteenkoulu/koulunesittely> [Viitattu: 18.1.2013.]

- Kukkulan koulu, <http://peda.net/veraja/jyvaskyla/sairaalakoulu> [Viitattu: 18.1.2013.]
- Kuntien palveluita kehitysvammaisille ja vammaisille. Sonette-yhteisöverkko. Vaatii käyttäjätunnuksen. <https://uusi.medikes.fi/public/default.aspx?contentid=16652> [Viitattu 18.1.2013.]
- Niinivirta, Mari. Kirjaamisen merkitys vammaistyössä. Mitä, miten, missä, miksi, milloin? Esitys 20.9.2012 Kirjaaminen ja tiedonvälitys vammaispalveluissa –teemapäivä, Jyväskylä.
<http://www.koskeverkko.fi/Public/download.aspx?ID=39216&GUID={A1AC09AB-CC13-4F3F-B93D-6E776205AA53}> [Viitattu: 22.1.2013.]
- Onerva Mäen koulu <http://www.onerva.fi/onerva-maen-koulu/> [Viitattu: 18.1.2013.]
- Päiväharjun koulu,
<http://www.peda.net/veraja/jyvaskyla/paivaharjunkoulu/koulunesittely> [Viitattu: 18.1.2013.]
- Sivula, Sirkka. Tuettu päätöksenteko. Esitys Valtakunnallisilla henkilökohtaisen avun päivillä 24.9.2012. Saatavana www-osoitteessa:
http://www.kynnys.fi/images/stories/assistentti.info/ha_pvt_2012/24_sirkka_sivula.pdf [Viitattu: 1.2.2013.]

Kyselyaineistot:

- KEHAS 2 – Kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palveluiden turvaaminen –suunnitelman päivittämiskysely. Sähköinen Webropol-ohjelmalla toteutettu kysely. Toteuttaja: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Toteuttamisajankohta: tammikuu 2013. 17/17 vastausta: Hankasalmi, Joutsa, Jyväskylä, Jämsän ja Kuhmoisten yhteistoiminta-alue, Keuruu, Kinnula, Konnevesi, Laukaa, Luhanka, Multia, Muurame, Petäjävesi, SoTe kuntayhtymä Saarikka (Kannonkoski, Karstula, Kivijärvi, Kyyjärvi, Saarijärvi), Toivakka, Uurainen, Wiitaunioni (Pihtipudas, Viitasaari) ja Äänekoski
- Kysely vammaisten lasten ja nuorten perhehoidon määrästä ja järjestelyistä Keski-Suomessa 2012. Sähköinen Webropol-ohjelmalla toteutettu kysely. Toteuttaja: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja Arvokas elämä -hanke (RAY). Toteuttamisajankohta: Lokakuu 2012 – tammikuu 2013. 23.1.13 mennessä 13/17 vastausta: Hankasalmi, Joutsa, Jämsän ja Kuhmoisten yhteistoiminta-alue, Keuruu, Kinnula, Konnevesi, Laukaa, Luhanka, Multia, Muurame, SoTe kuntayhtymä Saarikka (Kannonkoski, Karstula, Kivijärvi, Kyyjärvi, Saarijärvi), Toivakka ja Wiitaunioni (Pihtipudas, Viitasaari).
- Valtakunnallinen seurantakysely kehitysvammaisten kuntalaisten asumisesta ja palveluista – avoimet vastaukset. Sähköinen Webropol-ohjelmalla toteutettu kysely. Toteuttaja: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Toteuttamisajankohta: Syys–marraskuu 2012. 31.12.2012 mennessä 8/17 vastausta, väestömäärä n. 225 000: Joutsa, Jyväskylä, Jämsän ja Kuhmoisten yhteistoiminta-alue, Konnevesi, Laukaa, Multia, SoTe kuntayhtymä Saarikka (Kannonkoski, Karstula, Kivijärvi, Kyyjärvi, Saarijärvi), Äänekoski

LIITTEET

LIITE 1. Keski-Suomen Kehas 2 -ohjausryhmän jäsenet

Alén, Reija varalla Niinivirta, Mari	konservatiivisen toimialueen johtaja, Ksshp kuntoutusohjaaja, kehitysvammaopoliikklinikka, Ksshp
Antila, Sari varalla Pärnänen, Aulikki	palvelupäällikkö, Jyväskylä palveluohjaaja, Jyväskylä
Haverinen, Olli-Pekka varalla Janhonen, Jouko (pj.)	puheenjohtaja, Keski-Suomen kehitysvammaisten tukipiiri omainen, Keski-Suomen kehitysvammaisten tukipiiri
Heikkilä, Marja	johtaja, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Hård-Janhonen, Anne-Mari	puheenjohtaja, Jyväskylän kaupungin vammaisneuvosto
Kainulainen, Saila	vammaispalvelujohtaja, Wiitaunioni
Kortelainen, Risto	muutosjohtaja, Jyväskylä
Lehtinen, Armi	vammaispalvelujohtaja, Jämsä
Vanhanen, Riitta	perusturvajohtaja, Keuruu
Vesimäki, Mirva	vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä, Äänekoski
Talvensola, Sivi (siht.)	suunnittelija, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

K O S K E
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Osoite:

Matarankatu 4
40100 Jyväskylä

www.koskeverkko.fi